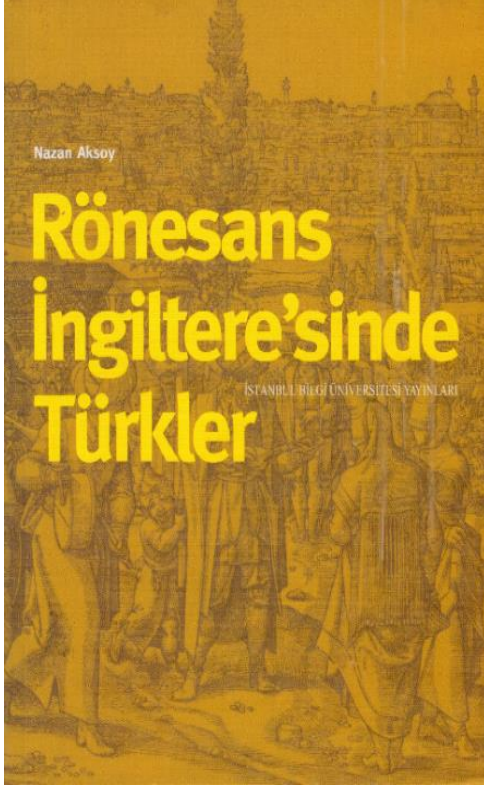

Book Review

Nazan Aksoy, *Rönesans İngiltere'sinde Türkler*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004). ISBN 975-6857-82

Özlem Baykal¹

Nazan Aksoy'un "*Rönesans İngiltere'sinde Türkler*" adlı eseri, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları tarafından 2004 yılında yayınlanmıştır. 131 sayfalık kitabın kapağında, *Pieter Coecke Van Aelst*'ın 1553 yılına ait *Haliç Gravürü*'nden bir ayrıntı bulunmaktadır. Bu eser genellikle, İngilizce ve Türkçe kaynaklar kullanılarak yazıldı. Altı bölümden oluşan, her bölümünde 16. yüzyıla ait resimlerin ve gravürlerin yer aldığı bu kitabın son sayfaları, kaynakçaya ve genel bir dizine ayrılmıştır.

Nazan Aksoy, 1950 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1974'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans, 1982 yılında aynı bölümde doktora eğitimini tamamladı. 1984-2001 yılları arasında Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde görev yapan Aksoy, 2001'den bu yana İstanbul Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat ve İngilizce Öğretmenliği bölümlerinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Yazarın çok sayıda ulusal ve uluslararası yayınlanan makalesi, kitap bölümleri ve çevirilerinin yanı sıra *Iris Murdoch: Sanatı ve Felsefesi* (1989), *Batı ve Başkaları*

(1996), *Kurgulanmış Benlikler: Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet* (2009) adlı eserleri de mevcuttur.

Kitabın giriş kısmında 16. yüzyıl, İngiltere'nin dış dünyaya açıldığı, İngilizlerin Türklerle münasebetinin başladığı dönem olarak ele alınmıştır. Kraliçe Elizabeth'in iktidarı sırasında Türk imgesinin ön plana alınmasıyla yazılan oyunlar ve edebi eserler incelenirken, özellikle oyunların içeriği ve taşıdığı anlam tarihsel bir çerçevede eleştirilir.

Birinci bölümde, 14. yüzyıldan itibaren Doğu dünyasında nüfuzlu bir devlet olarak varlık gösteren Osmanlı İmparatorluğu'nun *I. Murat* zamanında Balkanlar'da hâkimiyet kurması Avrupa için dikkat çekici bir gelişme şeklinde lanse edilir. Bununla birlikte 1453 yılında *Fatih Sultan Mehmet*'in İstanbul'u fethetmesi ve 16. yüzyılda *Kanuni Sultan Süleyman*'ın Avrupa'ya ilerleyişi, Batı nezdinde Osmanlı Devleti'nin İslam dünyasının temsilcisi olması incelenmektedir. Öte yandan Ortaçağ'dan Yeniçağ'a doğru Müslümanlara karşı yaklaşımların hangi açıdan değişime uğradığına yer verilirken, Müslümanların eleştirilerek daha çok Hristiyanlık zeminin güçlendirilmesi söz konusudur. 16. yüzyılda Avrupa, ekonomik ve askeri alanda zayıf bir durumdayken, Osmanlı Devleti toprak ve ordu sistemi açısından güçlü bir konumdadır. Dolayısıyla imparatorluğun fetihlerle hâkimiyet alanını genişlettiği, farklı etnik

¹ Ankara University Institute of Turkish Revolution History, E-mail: ozlembaykal_ibu@hotmail.com / obaykal@ankara.edu.tr

toplulukları da bünyesi altında barındırmaya başladığı, böylece bu gelişmelerin devleti hem Avrupa'dan hem de Arap ülkelerinden ayırdığı vurgulanır.

Kitabın ikinci bölümünde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkinin coğrafi mesafeden ötürü 16. yüzyıla kadar gelişme göstermediği, dolayısıyla bu durumun İngiltere'nin Avrupa'daki siyasi gelişmelerden de uzak kalmasına neden olduğuna vurgu yapılmıştır. Kraliçe I. Elizabeth dönemine kadar İngiltere'nin Akdeniz ticaretine kesin olarak giremeyişi, bu gecikmenin temel nedenleri arasında gösterilir. Nitekim Akdeniz limanlarının hâkimiyetini ele geçiren Osmanlı Devleti, İngiltere'deki mevcut ekonomik ve politik dengede birtakım değişiklikler yaratmıştır. Kraliçe döneminde söz konusu limanlarda ticarete başlayan İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile kültürel, siyasi ve iktisadi anlamda yakınlaşması değerlendirilmiştir. Özellikle bu ilişkilerin III. Mehmet döneminde, 1601 yılında İngiltere'ye verilen *ahitnamenin* yenilenmesiyle süreklilik kazandı. Ayrıca İngiltere'de Protestanlığın yaygınlaşması ve bunun ticari ilişkilere ne şekilde tesir ettiği ele alınmaktadır.

Eserin üçüncü bölümünde, 16. yüzyılda İngiltere'de Türklerin konu edildiği tarih kitapları incelenir. Bu eserlerden yola çıkarak, I. Elizabeth döneminde İngiltere'de Türklere olan ilginin yüksek bir derecede varlık gösterdiğine işaret edilmiştir. Söz konusu eserlerde Osmanlı Devleti'nin ordusu, siyaseti, ekonomisi, yaşam tarzı ve toplumsal yapısının ele alındığı belirtilmektedir. Aksoy bu eserler arasında karşılaştırmalar yaparak, kaynakların nitelikleri ve içerikleri hakkında detaylı bilgilere ulaşılmasına olanak sağlar.

Dördüncü bölümde ise 16. yüzyılda Türkler hakkında bilgilerin geçtiği, seyahatnameler ele alınmıştır. Söz konusu döneme ait seyahatnameler, kısmen dini kısmen ise edebi özellik taşır. Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden elçiler tarafından, Avrupa'ya resmi ve ticari raporların yanı sıra devletin sosyal yaşantısı ve dini yapısı hakkında kapsamlı bilgiler servis edildi. Bu yüzyılda gezginler, tarihçiler ve edebiyatçılar benzer konulara eğilim göstermişlerdir. Söz konusu zümreler, Osmanlı Devleti'nin ordu sistemi üzerinde yoğunlaşmanın yanı sıra hukuk, inanç ve toplum düzenini de incelediler. Öte yandan I. Elizabeth'in Padişah III. Mehmet'e *Thomas Dallam* tarafından yapılan orgu armağan etmesine, dolayısıyla Hristiyan bir kraliçenin Müslüman bir hükümdara jestte bulunmasına dikkat çekilmektedir.

Kitabın beşinci bölümünde, 16. yüzyıl İngiliz Edebiyatında yer bulan Türklerle ilgili oyunlara değinilmiştir. Kraliçe Elizabeth döneminde Christopher Marlow'un Türkler hakkında yazılmış en önemli oyunu *Tamburlaine*, detaylı bir biçimde incelenmektedir. Özellikle tarih kitaplarından yararlanılarak yazılan beş perdelik bu oyunun başkahramanları olan *Tamburlaine Timurlenk*, *Bajazeth* ise *Yıldırım Bayezid* ile özdeşleştirilir. *Tamburlaine*, Türkleri savaşlarda yenilgiye uğratan ve Hristiyanların gerçek dostu olarak lanse edilir. Aksoy, söz konusu oyunda 1402'de gerçekleşen Ankara Savaşı'nı 16. yüzyılda yaşanmış gibi canlandırıldığına dikkat çekerek, eserin anakronik bir özellik taşıdığını vurgulamaktadır. Öte yandan ele alınan bir diğer konu ise Christopher Marlow'un *The Jew of Malta* isimli oyunudur. Bu oyunda Hristiyanlar tarafından tutsak edilen *Selim Calymath*'in ana kahraman şeklinde sahnelendiği ve Türk kimliğinin dolaylı olarak Makyavelizm ile bütünleştirildiği belirtilmektedir. Ayrıca *Robert Greene*'in *The Tragical Reign of Selimus* adlı oyununda *Bajazeth* yani *II. Yıldırım Bayezid*'in yerine tahta geçmek için mücadele eden *Yavuz Sultan Selim*'in yani *Selimus*'un zorba ve inançsız olarak tanımlanmasının analizi yapılır. Aksoy, *Thomas Kyd* tarafından yazılan *Soliman and Perseda* isimli oyunda ise *Kanuni Sultan Süleyman* döneminde gerçekleşen olayların kronolojinin göz ardı edilerek, Ortaçağ esintileri çerçevesinde anakronik bir biçimde sahnelendiğini ifade etmektedir. *Robert Greene* tarafından tek bölüm halinde yazılan, *The Comicall Historie of Alphonsus, King of Argon*'u adlı eserde ise Türk saltanatını ele geçiren, sultanı ve haremını tutsak eden bir karakter varlık gösterir. Oyunun içeriği, *Tamburlaine*'dan

taklit edilerek hazırlanmıştır. Bu bağlamda Tamburlaine tarafından yenilgiye uğratılan Türk karakteri, neredeyse dönemin her oyununda varlık gösterir.

Eserin altıncı bölümünde ise Ortaçağ'dan Rönesans'a doğru değişen Türk imgesi analiz edilmektedir. Önceki yüzyıllara göre 16. yüzyılda Türklere karşı tek tip bir yaklaşım sergilenmediği, bu algının aynı zamanda İngiliz edebiyatına da yansıdığı vurgulanır. Aksoy, Rönesans dönemine ait tiyatro oyunlarında Türk karakterinin hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle sahnelendiğini, dolayısıyla bu oyunlarda Türklerin *iyi/olumlu* veya *kötü/olumsuz* kavramlarıyla tanımlandığını ifade eder. 16. yüzyılda Türk kimliğinin ve varlığının Avrupa kıtası ve İngiltere için tehlike arz ettiği belirtilir. Zira dönemin tarihçileri ve seyyahları tarafından hazırlanan birçok eserde, Türklerin olumsuz nitelikleri üzerinde yoğunlaşmaları ele alınmıştır. Aksoy, söz konusu reaksiyonun görülmesini Osmanlı Devleti'nin savaşlarda galip bir pozisyonda olmasına bağlamaktadır. Nitekim edebi eserlerde ve oyunlarda tek tip bir Türk imajından ziyade değişkenlik gösteren, imgeler yoluyla yansıtılan bir karakter anlatılır.

16. yüzyıl İngiltere'sinde Türklere karşı değişen algı siyasi, ekonomik ve sosyal alanlara da yansımıştır. Diğer yandan Kraliçe Elizabeth'in sanata verdiği önemin izlenimlerine bu kitapta sıkça rastlanmaktadır. Elizabeth çağında yazılan eserlerde ve oyunlarda dikkat çeken nokta, Türk stereotipine genişçe yer verilmesi ve Türklük imgesinin yoğun bir şekilde işlenmesidir. Bu oyunlarda sıkça vurgulanan parola, Nazan Aksoy'un da altını çizdiği üzere Türklüğün İslamiyet ile özdeşleştirilmesidir. Nitekim Avrupalı-Türk kimliği, Hristiyanlık-İslamiyet inancı doğrultusunda ön plana çıkarılmıştır. Dönemin konjonktürüne bağlı olarak, Osmanlı Devleti'nin yükseliş çağını yaşaması ve İngiltere ile Akdeniz liman ticareti sayesinde başlayan etkileşimi, diplomatik ilişkilerle devam etmiştir. Dolayısıyla bu dönemde Türk dünyasında vücut bulan her reaksiyonun özellikle İngiliz edebiyatına ve tiyatro oyunlarına yansıtılması, sanatın diplomatik süreçlerden ne kadar etkilendiğini bir kez daha kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda 16. yüzyılda Türk-İngiliz ilişkilerinin boyutu ve İngiliz dünyasında Türk imajının nasıl yorumlandığı sorusuna cevap veren bu eser, hem edebiyat hem de tarih disiplinleri için önemli bir başvuru kaynağıdır.

Elizabeth Tudor (I. Elizabeth), 1533'te İngiltere Kralı VIII. Henry ve ikinci eşi Anne Boleyn'in kızları olarak dünyaya geldi. Gerilimlerle dolu bir çocukluk geçirdikten sonra, 17 Kasım 1558'de İngiltere Kraliçesi olarak taç giymiştir. Elizabeth hükümdarlığı sırasında, İngiltere'de mezhep çatışmalarına ılımlı bir yaklaşım göstererek, Protestanlığın yaygınlaşması konusunda taraftar bir duruş sergiledi. Öte taraftan Kraliçe, Latince, Yunanca, Fransızca ve İtalyanca konuşabilmenin yanı sıra, oldukça entelektüel bir kişiliğe de sahiptir. Genellikle barışı korumakla ön plana çıkan I. Elizabeth, ülkesinde güzel sanatların geliştiği bir ortam yarattı. İngiltere'de bu refah yılları, *Altın Çağ* olarak anılmıştır. Müziğe ve ud çalmaya olan ilgisinin yanında, dans etmeyi ve tiyatro izlemeyi seven Kraliçe, saltanatı boyunca *William Shakespeare* ve *Christopher Marlowe* gibi sanatçıların üretkenliğini destekledi. Diğer yandan portre çizim sanatının 16. yüzyılda yaygınlaşmasıyla birlikte birçok ressam sanatı önemseyen Kraliçe'nin portresini çizerek, onu onurlandırmak istemiştir.²

² Bu eserlerden yola çıkarak, Kraliçe Elizabeth'in birçok yönden çağın ilk modacısı olduğunu belirtmek mümkündür. Aksesuarlara ve kıyafetlere yoğun bir ilgi gösteren I. Elizabeth'in giysileri, genellikle altından ve gümüşten yapılmıştır. <https://www.biography.com/royalty/queen-elizabeth-i> Erişim Tarihi 27/04/2020.

Diğer taraftan Kraliçe Elizabeth'in saltanatının son yıllarına, kıtlık, işsizlik ve enflasyon gibi iç sorunlar damgasını vurdu. Dolayısıyla söz konusu sorunlar, ülkede bazı isyanların görülmesine zemin hazırladı. Yaşanılan ekonomik ve siyasi problemlere rağmen I. Elizabeth, büyük ölçüde halkını destekleyen bir Kraliçe olarak hatırlanmaktadır. Diplomatik bir zekâyâ sahip olması, onun politik, dini ve sosyal alanlarda var olan kriz anlarını yönetmesine imkân tanımıştır. Bütün zamanını ülkesini yönetmeye adayın Kraliçe'nin halkıyla evli bir yönetici imajı sergilemesi, günümüze kadar "*Bakire Kraliçe*" olarak anılmasına etki eder. İngiliz tahtında 44 yıl boyunca hüküm süren I. Elizabeth, 24 Mart 1603'te Surrey'deki *Richmond Sarayı*'nda hayatını kaybetti.³

³ I. Elizabeth'in yönetimi sırasında İskoç Kraliçesi Mary, İngiliz tacına hak iddia etmiştir. Kraliçe Mary eşinin ölümünden sonra, 1561'de İskoçya'ya döndü. Kraliçe Elizabeth, kuzenini çeşitli suikast girişimleri nedeniyle suçlayarak, 1567'de hapsedirmiştir. Kraliçe Mary'nin yirmi yıl süren hapis cezası, 1587'de idam edilmesiyle sonuçlandı. Claire Price-Groff, *Queen Elizabeth I*, (San Diego: Lucent Books, 2001), pp. 80-100; <https://www.biography.com/royalty/queen-elizabeth-i> Erişim Tarihi 27/04/2020.